

О. А. Тельна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

М. В. Прокопова

студентка факультету дошкільної і корекційної освіти та історії
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

УПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В РОБОТУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Статтю присвячено актуальним питанням упровадження концепції інклюзивного навчання в систему роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Автори зосереджують увагу на розгляді базисних основ необхідності зміни освітньої парадигми в українському суспільстві, розкривають поняття інклюзивного навчання та висвітлюють мету концепції: визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами; створення умов для вдосконалення системи освіти й соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами шляхом упровадження в загальноосвітню практику моделі інклюзивного навчання; формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку й інвалідністю. Зокрема, у статті визначено, що для реалізації концепції українському урядові необхідно вирішити питання, пов'язані з нормативно-правовим, навчально-методичним, кадровим забезпеченням інклюзивної освіти: розроблення практичних механізмів упровадження Типового положення про порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах; розроблення приблизних зразків особистісно орієнтованих навчальних планів, програм, методичних рекомендацій; розроблення уніфікованих критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами; забезпечення навчальних закладів спеціальними підручниками та наочно-дидактичними матеріалами; реалізація корекційно-розвиткового складника особистісно орієнтованого навчального плану шляхом здійснення індивідуального й диференційованого підходів. Сучасний аналіз навчального процесу показав, що на шляху впровадження інклюзивної освіти існують такі перешкоди, як відсутність належної підготовки до роботи педагогічних працівників, нестача кваліфікованого персоналу, відсутність адаптованих навчальних програм, фінансування, що не покриває всіх потреб. Автори також аналізують перші здобутки держави: реалізацію нормативно-правового, науково-методичного забезпечення змісту навчально-виховного процесу, використання сучасних підходів до інклюзивного навчання і створення підґрунтя для успішного навчально-корекційного результату.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, впровадження, навчально-виховний процес, загальноосвітній простір.

Постановка проблеми. В умовах модернізації сучасного навчання, з огляду на відмову суспільства поділяти дітей на «повноцінних» і «неповноцінних», дуже гостро постає питання інклюзивної освіти, адже діти з порушеннями в розвитку потребують системи методів і прийомів, що головним чином спрямовані на розвиток пізнавальної активності, формування свідомого, вольового та цілеспрямованого виконання ними розумової роботи, необхідної для набуття якісних знань, умінь і навичок задля перспективи реалізувати себе в подальшому житті. Щоб мати можливість більш ефективного впровадження концепції інклюзивної моделі освіти, потрібно чітко розуміти, яких успіхів було досягнуто в цьому напрямі, розкрити особливості організації діяльності інклюзивної школи та бар'єрів, що постають на її шляху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гармонійною є інклюзія дітей з особливими освітніми потребами, що проводиться в соціальному, культурному й освітньому напрямках. Значний її педагогічний ресурс висвітлено в роботах таких авторів, як М. Алексєєва, С. Альохіна, Л. Годовникова, А. Захаров, Г. Іващенко, В. Кондрашин, А. Копитін, Н. Малофєєв, Н. Назарова, Л. Обухова, Л. Одинченко, М. Семаго, О. Чебикіна, М. Щибрик та ін. Вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар [2], В. Синьов [3], Т. Євтухова, А. Колупаєва, І. Іванова, О. Мартиненко, О. Савченко, О. Столяренко, В. Тищенко [3], А. Шевчук та інші, присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах дітей з особливими потребами.

Принципові положення щодо ролі корекційного виховання в підготовці дітей до шкільного навчання обґрунтовано в працях психологів: Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка, що становить неоціненний вклад у розвиток системи спеціальних закладів, удосконалення їх структури, розроблення методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей.

Мета статті. Головною метою роботи є визначення сутності інклюзивної освіти, аналіз проблеми організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах і пошук шляхів удосконалення організаційного, змістового й методичного впровадження в освітній простір нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей із порушеннями в розвитку. Налічується понад 1 млн. дітей з особливими потребами в Україні, що становить 12% від загальної кількості дитячого населення держави [7]. Усе частіше постає питання готовності суспільства до морального, психологічного та соціального задоволення навчальних потреб дітей з порушеннями в розвитку серед «здорових» однолітків. Навіть науковцям важко дати відповідь на питання, чи зможуть такі діти, навчаючись у звичайних школах, розкрити свої потенційні можливості й стати корисними членами суспільства.

Концепція інклюзивного навчання містить низку сегментів, які необхідно розв'язати ще до початку її впровадження. Раніше дітей з відхиленнями в розвитку намагались приховати, «закрити» в спеціальних (інтернатних) закладах освіти. У наш час спостерігається тенденція до реалізації повного й рівного здійснення людьми з інвалідністю всіх громадянських прав та основоположних свобод. Тому на початку XXI ст. в Україні інклюзивне навчання розглядається як одне зі стратегічних завдань модернізації системи освіти [1], це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту і права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу.

Однак зрозуміло, що, потрапивши до загальноосвітнього закладу, дитина з особливими потребами залишиться самотньою, з комплексом проблем, якщо водночас із цим не розширюватиметься рівень та обсяг спеціальних освітніх послуг, зокрема таких як навчання за індивідуальними навчальними планами, програмами, підручниками (особливо в початковій школі), наявність спеціального обладнання, дидактичних матеріалів, надання діагностичних, консультативних і дійових послуг спеціалістами (логопедичні, медичні, соціальні, фізіотерапевтичні тощо) [8].

Концепція розвитку інклюзивної освіти розроблена відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері освіти, соціального захисту й реабілітації осіб з інвалідністю.

У Законах України: «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» – регламентовано надання освітніх, медичних, соціальних послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема дітям з особливими освітніми потребами.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [6].

Метою Концепції є визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами; створення умов для вдосконалення системи освіти й соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, шляхом упровадження інноваційних технологій, зокрема інклюзивного навчання; формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку й інвалідністю.

Реалізація Концепції передбачає комплексне розв'язання питань, пов'язаних із нормативно-правовим, навчально-методичним, кадровим забезпеченням інклюзивної освіти: розроблення Типового положення про порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах; розроблення особистісно орієнтованих навчальних планів, програм, методичних рекомендацій; розроблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами; забезпечення навчальних закладів спеціальними підручниками та наочно-дидактичними матеріалами з урахуванням контингентів учнів з особливими освітніми потребами; реалізація корекційно-розвиткового складника особистісно орієнтованого навчального плану шляхом здійснення індивідуального й диференційованого підходів. Для просування інклюзивної освіти також необхідним є запровадження системної ранньої допомоги та реабілітації дітей від народження; введення посади методиста з питань інклюзивного навчання; доповнення Класифікатора про-

фесій новою кваліфікацією – асистент учителя; спеціальна підготовка й перепідготовка педагогічних кадрів, консультантів психолого-медико-педагогічних консультацій; запровадження системної організаційно-методичної, консультативно-роз'яснювальної роботи серед керівників навчальних закладів, громадськості, батьків щодо забезпечення права дітей з особливими потребами на освіту [6]. Хоча значна частина з наведених умов уже частково забезпечена державою, досі залишаються не вирішеними вкрай важливі питання вчасного виявлення індивідуальних освітніх потреб дитини, фінансування необхідного пристосування в навчальному закладі та забезпечення навчальних закладів психолого-педагогічними кадрами, допомоги яких потребує дитина з особливими освітніми потребами.

На шляху реалізації Концепції – створення належних умов для функціонування й розвитку інклюзивної освіти в Україні в наш час – уже досягнуто певних успіхів. До них можна зарахувати забезпечення фінансування для впровадження інклюзивного навчання; зміну освітньої парадигми, удосконалення навчального процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки та практики; поступове забезпечення архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів відповідно до потреб дітей; підготовка кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють методиками інклюзивного навчання, створення системи підвищення їхньої професійної майстерності; проведення відкритих уроків, круглих столів, семінарів з обміну досвідом фахівців нашої країни й перейняття закордонного досвіду; забезпечення навчальних закладів транспортними засобами, відповідними навчально-методичними, наочними, дидактичними матеріалами, сучасними засобами реабілітації індивідуального та колективного призначення; поява професії асистент учителя і здійснення роботи команди фахівців; відкриття все більшої кількості інклюзивно-ресурсних центрів.

Поряд із цим, на жаль, ще не всі загальноосвітні заклади працюють за новою системою, адже не всі педагогічні працівники мають достатню підготовку до роботи; відчутною є нестача кваліфікованого персоналу й не завжди є можливість до залучення необхідних фахівців; відсутні адаптовані навчальні програми та плани для дітей з особливими освітніми потребами; не всі школи є архітектурно доступними, адже фінансування не покриває всіх потреб; також є батьки, які не хочуть щоб поряд із їхньою дитиною навчалась дитина з порушенням у розвитку, водночас батьки дітей

з особливими освітніми потребами не завжди готові «відпустити» своє дитя в загальноосвітній навчальний простір.

Висновки і пропозиції. Аналізуючи ситуацію, що склалась сьогодні в системі загальної освіти, можна впевнено сказати, що концепція інклюзивного навчання поступово набирає оберти і вже можна спостерігати певні успіхи в цьому напрямі: реалізація нормативно-правового, науково-методичного забезпечення змісту навчально-виховного процесу, використання сучасних підходів до інклюзивного навчання і створення підґрунтя для успішного навчально-корекційного результату. Оскільки впровадження інклюзивної освіти в освітній простір нашої держави ще не завершено, подальші дослідження можна присвятити аналізу наступних кроків щодо просування навчальної системи дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх закладах.

Список використаної літератури:

1. Інклюзивна освіта в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження / упоряд. С. Альохіна. URL: <http://www.twirpx.com/file/974948>.
2. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. Рідна школа. 2011. № 3. С. 10–14.
3. Бондар В. Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні. Рідна школа. 2012. № 8–9. С. 20–25.
4. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
5. Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Лист МОН, молоді та спорту України від 18 травня 2012 р. № 1/9-384. База даних «Законодавство України». URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-inklyuzivnogonavchannja-u-zagalnoosvitnih-doc103247.html>.
6. Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 р. № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>.
7. Статистичні дані Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani>.
8. Ушакова І. Освіта дітей з особливими потребами: пошук та перспективи. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2008/97-84-11.pdf>.

Telna O., Prokopova M. Implementing of the inclusive education concept in the work of general educational institutions

The article is devoted to the topical issues of implementing of inclusive education concept in the work of general educational institutions. The authors focused on basic needs for change the educational paradigm in the Ukrainian society, revealing the concept of inclusive education and elucidate the purpose of the concept: definition the state policy priorities in the field of education in terms of ensuring the constitutional rights and state guarantees for children with special educational needs; creation of conditions for improving the system of education and social rehabilitation of children with special educational needs through the introduction of innovative technologies, in particular, inclusive education; the formation of a new philosophy of the civil society in terms of enhancing positive attitudes towards children and persons with special educational needs and disabilities. In the article, it is determined that for the implementation of the concept it is necessary to solve issues related to normative-legal, educational-methodical, staff support of inclusive education: development of the official document on the procedure for the organization of inclusive education in general educational institutions; development of personally oriented curricula, programs, methodical recommendations; development of criteria for assessing achievements of pupils with special educational needs; support of educational institutions with special textbooks and visual-didactic materials; the implementation of the correctional and developmental component of a personally oriented curriculum, through the comprehension of an individual and differentiated approach. A current analysis of the educational process ostend that there are obstacles to the implementation of inclusive education – destitution of proper education for pedagogical employees, lack of experienced personnel, absence of adapted educational programs, and financing does not provide for all needs. The authors also analyze the first country's achievements: implementation of normative-legal, scientific and methodological support of the educational process, use of contemporary approaches to inclusive education and creating a foundation for effective educational correctional results.

Key words: *inclusive education, children with special educational needs, implementing, educational process, general educational environment.*